

ธรรมชาติและวิธีการทางรัฐศาสตร์*

THE NATURE AND METHODS OF POLITICAL SCIENCE

อำนาจ ทาบิน¹, พระครูโกวิทบุญเขต² และ พิมพ์พร แสนคำหล้า³

Amnaj Thapin¹, Phrakhrukowitbunkhet² and Pimphorn Saenkhmla³

¹⁻²วิทยาลัยสงฆ์ตาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻²Tak Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

³โรงเรียนเทศบาล 2 วัดดอนมูลชัย

³Tessaban 2 School Watdonmulchai, Thailand

Corresponding author E-mail: Amnajnrms@gmail.com

บทคัดย่อ

รัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์เกี่ยวกับรัฐ อำนาจ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมอย่างเป็นระบบ โดยมีธรรมชาติเป็นศาสตร์บูรณาการที่เชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลายสาขาเพื่ออธิบายความซับซ้อนของการเมืองในแต่ละยุคสมัย หัวใจสำคัญของรัฐศาสตร์คือ การทำความเข้าใจในอำนาจว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นผู้ใช้อำนาจ และอำนาจนั้นอยู่บนความชอบธรรมและประโยชน์ส่วนรวมเพียงใด บทความนี้มุ่งศึกษาวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์จากการศึกษาทางปรัชญาและกฎหมาย ไปสู่การศึกษาทางพฤติกรรมและวิทยาศาสตร์ และพัฒนาไปสู่องค์ความรู้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติและวิธีการทางรัฐศาสตร์ใช้ทั้งวิธีการเชิงทฤษฎี เชิงประวัติศาสตร์ เชิงกฎหมาย เชิงพฤติกรรม และเชิงสหวิทยาการร่วมกันในการอธิบายอำนาจและพัฒนาระบบการเมืองให้สอดคล้องกับประชาธิปไตยและประโยชน์ส่วนรวม ด้วยเหตุนี้ รัฐศาสตร์จึงมิใช่เพียงศาสตร์แห่งการอธิบายอำนาจเท่านั้น หากยังเป็นศาสตร์ที่มุ่งสร้างความเข้าใจเชิงวิพากษ์และเสนอแนวทางพัฒนาการเมืองให้สอดคล้องกับหลักความชอบธรรมและคุณค่าประชาธิปไตย

คำสำคัญ: รัฐศาสตร์, ธรรมชาติทางรัฐศาสตร์, วิธีการทางรัฐศาสตร์

Abstract

The field of republicanism focuses on the classical study of state power, governance, and various aspects of power within society. Its nature is a connecting element that links knowledge from multiple disciplines to explain the components of politics in each era. A key aspect of political science is the

* Received 1 March 2026; Revised 7 April 2026; Accepted 17 May 2026

clear understanding of how power is exercised, and whether that power is exercised honestly and for the common good. Research in political science draws upon theoretical, historical, jurisprudence, and interdisciplinary approaches to explain the power dynamics of the political system. Therefore, the investigation and consideration of the common good in state governance is not merely an explanation of power, but rather a discipline aimed at fostering critical understanding and suggesting approaches to political development, focusing on core changes and values of behavior.

Keywords: Political science, the nature of political science, political science methods.

บทนำ

จากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในระดับโลกที่ทวีความรุนแรง และมีความซับซ้อนมากขึ้น นับตั้งแต่การก่อรูปของแนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่ กระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลต่อโครงสร้างอำนาจและรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในปัจจุบัน รัฐศาสตร์จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการศึกษาสถาบันของรัฐ หากแต่ขยายขอบเขตไปสู่เครือข่ายอำนาจ กลไกนโยบายสาธารณะ และบทบาทของภาคประชาชน ลักษณะของประชาธิปไตยที่ก้าวหน้าประชาชนจะมีความคาดหวังสูง โดยประชาชนจะมุ่งเน้นในความเป็นพลเมืองเป็นสำคัญ ไม่คาดหวังจากสิ่งที่รัฐหยิบยื่นให้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความต้องการที่จะได้มีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการทางการเมือง บนพื้นฐานของความกล้าคิด กล้าทำ เสียสละ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งปัจจุบันประเทศที่มีการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยทั่วโลก ได้ปรับเปลี่ยนจากประชาธิปไตยแบบมีตัวแทนมาเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือประชาธิปไตยทางตรงสมัยใหม่ (อรณิข รุ่งธิพานนท์, 2559) แม้ในปัจจุบันวิชาการรัฐศาสตร์จะมีการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมือง และพลวัตของอำนาจในสังคมสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง แต่ยังคงปรากฏช่องว่างทางความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ระหว่างแนวคิดแบบดั้งเดิมกับแนวทางการศึกษาร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทของสังคมดิจิทัลและการเมืองแบบเครือข่ายที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะปรากฏการณ์ Data Politics หรือการเมืองที่ใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) มาเป็นองค์ประกอบสำคัญได้ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง และการกำหนดนโยบายสาธารณะ

อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาสำคัญคือความคลุมเครือในการนิยามอำนาจ และความชอบธรรม รวมถึงความตึงเครียดระหว่างการมุ่งเน้นความเป็นวิทยาศาสตร์กับการให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางศีลธรรมและประโยชน์สาธารณะ การแสวงหานักการเมืองที่มีคุณลักษณะแบบศาสดาของศาสนาต่าง ๆ เป็นไปได้ยาก Max Weber ผู้วางรากฐานความสังคมศาสตร์สมัยใหม่ ได้ให้ความสำคัญกับจริยธรรมในทุกพื้นที่ทางการเมืองที่มีความพยายามหนีห่างจากจริยธรรมทางศาสนา จริยธรรมในรูปแบบนี้จะทำให้การเมืองมีความเป็นการเมือง มิใช่การเมืองของศาสดา จริยธรรมของนักการเมืองจึงเชื่อมโยงกับผลประโยชน์สาธารณะ (ฐิติกร สังข์แก้ว, 2556) การเมืองจึงไม่อาจดำเนินไปด้วยอุดมคติทางศาสนาเพียงอย่างเดียว หากต้องคำนึงถึงผลลัพธ์และความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม จริยธรรมทางการเมืองในลักษณะนี้จึงมิใช่การยกระดับนักการเมืองให้เป็นศาสดา หากเป็นการกำหนดมาตรฐานความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์สาธารณะและผลกระทบจากการตัดสินใจเชิงนโยบายเป็นสำคัญ อีกทั้งบริบทการเมืองที่มีความขัดแย้ง ความเหลื่อมล้ำ และความท้าทายด้านธรรมาภิบาล ทำให้เกิดคำถามว่ารัฐศาสตร์ควรทำหน้าที่เพียงอธิบายปรากฏการณ์ หรือควรมีบทบาทเชิงวิพากษ์และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ 1) มุ่งศึกษาธรรมชาติและวิธีการของรัฐศาสตร์ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง 2) บูรณาการองค์ความรู้จากรากฐาน แนวคิด และทิศทางการพัฒนาองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกและความต้องการของสังคมปัจจุบัน 3) เพื่อสังเคราะห์และเสนอองค์ความรู้จากการศึกษาธรรมชาติและวิธีการของรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน

ธรรมชาติของรัฐศาสตร์

ธรรมชาติของรัฐศาสตร์มีความเป็นสังคมศาสตร์ (Social Science) และมีความเกี่ยวเนื่องระหว่างมนุษย์กับสังคม มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้รัฐศาสตร์จึงเป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ ที่ต้องอิงประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และสังคมวิทยามาช่วยอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มีความชัดเจนถูกต้อง ส่งผลให้รัฐศาสตร์เป็นสหวิทยา โดยบูรณาการองค์ความรู้จาก ประวัติศาสตร์ในการอธิบายพัฒนาการของรัฐและการเมือง เศรษฐศาสตร์ในการวิเคราะห์และจัดสรรทรัพยากร นิติศาสตร์ในการออกกฎหมายและพิจารณาความชอบธรรมของอำนาจ สังคมวิทยาในการทำความเข้าใจโครงสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แสดงให้เห็นว่า รัฐศาสตร์ไม่มีวิธีการศึกษาเป็นของตนเอง เป็นการหยิบยืมวิธีการศึกษาและแนวคิดทฤษฎีจากศาสตร์ต่าง ๆ มาหลอมรวมผ่านกระบวนการวิเคราะห์สังเคราะห์ตามมิติทางรัฐศาสตร์ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, มปป) การผสมผสานแนวความคิดเหล่านี้ช่วยให้การศึกษารัฐศาสตร์มีความรอบรู้ ลุ่มลึก สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคมการเมืองได้อย่างเป็นระบบ โดยมีลักษณะที่โดดเด่นสำคัญ ดังนี้

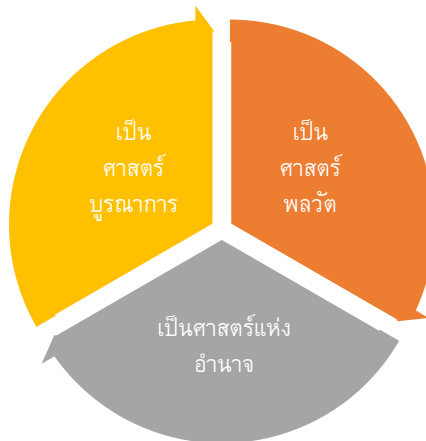
1) เป็นศาสตร์ที่มีความเป็นพลวัต ปรากฏการณ์ทางการเมืองการปกครองมิได้มีการหยุดนิ่ง หากแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของเวลา ค่านิยม เทคโนโลยี และโครงสร้างอำนาจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ รัฐศาสตร์จึงจำเป็นต้องปรับกรอบแนวความคิดและวิธีการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงร่วมสมัย อีกทั้งรัฐศาสตร์ประกอบด้วยมิติเชิงประจักษ์ที่มุ่งอธิบายข้อเท็จจริง และมิติเชิงบรรทัดฐานบนพื้นฐานความถูกต้อง ยุติธรรม และคุณค่าทางการเมือง พลวัตของการเมืองไทยขึ้นอยู่กับส่วนประกอบของสังคมและการเมืองไทย 4 ส่วน คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ ข้าราชการทหาร และพลเรือน ชนชั้นกลางในกรุงเทพและเมืองใหญ่ ซึ่งสามารถต่อรองได้ ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และประชาชนส่วนใหญ่ในชนบท ซึ่งเข้าถึงทรัพยากรได้ยาก และไม่มีอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของ 4 ส่วนนี้เอง ที่ก่อให้เกิดพลวัตทางการเมืองสังคม ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน (บรรศักดิ์ อูวรรณโณ, 2554) ดังนั้น ธรรมชาติของศาสตร์จึงมิใช่เป็นเพียงการศึกษารัฐหรือรัฐบาลเท่านั้น หากเป็นการทำความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างรอบด้าน ธรรมชาติของศาสตร์จึงมิใช่ศาสตร์ที่หยุดนิ่ง หากเป็นศาสตร์ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2) เป็นศาสตร์แห่งอำนาจ แก่นแท้ของศาสตร์คือมุ่งประเด็นในกระบวนการทำความเข้าใจในเรื่องของอำนาจเป็นสำคัญว่าใครมีอำนาจและอำนาจถูกใช้เพื่ออะไร ใครได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการใช้อำนาจนั้น ๆ อำนาจในทางรัฐศาสตร์มิได้หมายถึงเพียงอำนาจรัฐหรืออำนาจตามกฎหมายเท่านั้น แต่รวมถึงอำนาจเชิงโครงสร้าง อำนาจเชิงความคิด และอำนาจทางสังคมที่สามารถกำหนดกรอบความคิดและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมได้ หน้าที่ของรัฐศาสตร์จึงต้องทำให้สังคมได้รู้เท่าทันในกระบวนการทำงานของอำนาจ เพราะกระบวนการต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์ต่างถูกกำกับด้วยอำนาจทั้งกฎหมาย และนโยบายที่ออกมา ย่อมถูกรองรับด้วยฐานคิดที่มีอำนาจกำกับอยู่เสมอ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2569) ประเด็นสำคัญคือ อำนาจนั้น ๆ ต้องเป็นอำนาจที่บริสุทธิ์ปราศจากอคติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้อาศัยกลไกการควบคุม และถ่วงดุลตามหลักธรรมาภิบาล อำนาจที่ชอบธรรมมิใช่อำนาจที่ใช้ตามอำเภอใจ หากเป็นอำนาจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานตามหลักกฎหมาย ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ (postmodern) คือ แนวคิดที่ได้ตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อของยุคสมัยใหม่นิยม (modernism) การลดลงของความน่าเชื่อถือหรืออำนาจอันชอบธรรม (grand narratives) ที่เคยถูกใช้เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับสังคม การเมืองและวิทยาศาสตร์ในยุคแห่งความรู้แจ้ง (enlightenment) สังคมยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern society) เป็นสังคมหลังอุตสาหกรรม (postindustrial) มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีความทันสมัย สร้างผลผลิตได้ไม่จำกัด สภาพสังคมจึงมีลักษณะ “ล้ำความจริง” (hyper-real) (วชิรวิชญ์ วรวิชญพงศ์, 2564) แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของยุคแห่งความรู้แจ้ง ทั้งในด้านการเมือง วิทยาศาสตร์ และเหตุผลแบบสมัยใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่าความน่าเชื่อถือของกรอบ

คำอธิบายดังกล่าวเริ่มลดลงในสังคมร่วมสมัย ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่และระบบสื่อดิจิทัลได้ทำให้การผลิตข้อมูล ความรู้ และภาพแทนทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไม่จำกัด

3) เป็นศาสตร์บูรณาการ ธรรมชาติของรัฐศาสตร์มีความเป็นสหวิทยาอย่างชัดเจน เพราะการศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องของอำนาจ รัฐ และกระบวนการทางการเมือง จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้จากหลายศาสตร์มาประกอบกัน โดยวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการเมืองการปกครอง การใช้อำนาจ รวมทั้งอธิบายและวิเคราะห์ถึงระบบกลไก และพฤติกรรมการใช้อำนาจนั้น ๆ ในทางการเมืองการปกครอง และวิธีการบริหารจัดการองค์การของรัฐ (อภิสิทธิ์ จันตะนี, 2566) รัฐศาสตร์จึงมิได้จำกัดขอบเขตเฉพาะมิติทางการเมืองการปกครองเท่านั้น หากแต่มีความเชื่อมโยงองค์ความรู้จากศาสตร์แขนงต่าง ๆ มาวิเคราะห์ผสมผสาน และอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองการปกครองอย่างเป็นระบบรอบด้าน ทำให้สามารถวิเคราะห์การเมืองการปกครองได้ครอบคลุมในทุกมิติของอำนาจ โครงสร้างสถาบัน และพฤติกรรมมนุษย์ ด้วยระเบียบวิธีวิจัย ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณที่อาศัยสถิติ การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ อันนำไปสู่ข้อเท็จจริง และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในทุกประเด็นเกี่ยวกับรัฐและสังคม

จากธรรมชาติของรัฐศาสตร์สรุปได้ว่า ธรรมชาติของรัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมผ่านมิติต่าง ๆ ของรัฐ อำนาจ และการปกครอง โดยมีลักษณะเป็นศาสตร์สหวิทยาการที่บูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างเป็นระบบและรอบด้าน รัฐศาสตร์มีความเป็นพลวัตเนื่องจากการเมืองมิได้หยุดนิ่งมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของเวลา โครงสร้างอำนาจ ค่านิยม และเทคโนโลยี จึงต้องพัฒนากรอบแนวคิดและวิธีการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ทั้งยังประกอบด้วยมิติเชิงประจักษ์ที่สามารถอธิบายข้อเท็จจริง และมีมิติเชิงบรรทัดฐานที่มุ่งแสวงหาความถูกต้องและความยุติธรรม แก่นสำคัญของรัฐศาสตร์คือการศึกษาทำความเข้าใจในอำนาจ ว่าใครมีอำนาจ ใช้อำนาจอย่างไร และอำนาจนั้น ๆ เกิดผลประโยชน์แก่ผู้ใด โดยอำนาจมิได้จำกัดเพียงอำนาจตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงอำนาจเชิงโครงสร้าง และอำนาจเชิงความคิดที่สามารถกำหนดพฤติกรรมของสังคม ด้วยเหตุนี้ เอกลักษณ์ของรัฐศาสตร์จึงอยู่ที่การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การจัดระเบียบทางการเมือง และกระบวนการกำหนดกติกาของสังคมในระดับรัฐและสาธารณะ แม้รัฐศาสตร์จะใช้แนวคิดและวิธีการจากศาสตร์อื่นเป็นเครื่องมือในการอธิบาย แต่เป้าหมายหลักยังคงมุ่งไปที่การทำความเข้าใจพลวัตของอำนาจและการเมือง ซึ่งเป็นแก่นสารสำคัญที่ทำให้รัฐศาสตร์ยังคงมีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเองในฐานะศาสตร์แห่งอำนาจและการปกครองของสังคมมนุษย์

วิธีการทางรัฐศาสตร์

วิถีทางที่ใช้ในการศึกษา ด้วยการนิยามหรือคำจำกัดความ การวิเคราะห์ ทั้งที่เป็นระบบหรือไม่เป็นระบบ การสร้างแบบจำลองหรือตัวแบบการศึกษา ระเบียบวิธีการศึกษาแต่ละแบบที่มีอยู่ในการศึกษาทางรัฐศาสตร์นั้น จะเป็นแนวทางที่ช่วยให้นักรัฐศาสตร์สามารถทำความเข้าใจและอธิบายเกี่ยวกับการเมืองการปกครองได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น เกิดเป็นองค์ความรู้และสร้างความเข้าใจที่เที่ยงตรง และเนื่องจากรัฐศาสตร์มิได้กล่าวถึงเพียงแต่เรื่องการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ยังหมายความกว้างถึงการศึกษาเกี่ยวกับการแจกแจงคุณค่าในเชิงอำนาจ การบริหาร และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคม (รัฐดิฐติ บุญยวงศ์วิวัชร, 2551) วิธีการทางรัฐศาสตร์จึงเป็นกรอบแนวคิด ขั้นตอน และเครื่องมือในระบบกลไกของการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองการปกครองอย่างเป็นระบบ โดยมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อประกอบเป็นโครงสร้างทางความคิดในกระบวนการค้นหาคำตอบ (สนธิ เตชานันท์, 2550) ได้จำแนกวิธีการทางรัฐศาสตร์ที่น่าสนใจ ดังนี้

- 1) แนวทางการศึกษารัฐศาสตร์แบบเก่า (Traditional political science) ประกอบด้วยระเบียบวิธีการศึกษาที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน ดังนี้

1. แบบปรัชญาการเมืองคลาสสิก (Classical political philosophy) ลักษณะการศึกษาวิเคราะห์นั้น เป็นวิธีที่มีความดั้งเดิมเก่าแก่ที่สุด ในรูปแบบการประเมินจากคุณค่าในสิ่งที่นักปรัชญาการเมืองให้ความสนใจเป็นสำคัญ ผสานกับวิธีการอนุมานหรือคาดคะเนตามหลักการและเหตุผลที่มีอยู่ว่าการเมืองคืออะไร ระบบการปกครองที่ดีที่สุด และผู้ปกครองที่ดีที่สุดควรจะเป็นอย่างไร

ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ฐานความคิดเป็นตัวแปรสำคัญในวิธีการศึกษานี้ จากการให้ความสำคัญในประเด็นที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจ

2. แบบประวัติศาสตร์ (Historical method) รูปแบบของการศึกษานี้ได้เริ่มต้นขึ้นช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในสหรัฐอเมริกาและเป็นที่นิยมในปัจจุบัน โดยนักรัฐศาสตร์ต่างมีความเชื่อกันว่า รัฐศาสตร์มีต้นกำเนิดมาจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์ หรือเป็นวิชาประวัติศาสตร์การเมือง และมีความคิดเห็นว่า วิธีการศึกษาแบบนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้สามารถทำความเข้าใจความเป็นจริงของสถาบันการเมืองต่าง ๆ ได้อย่างถ่องแท้

ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์และบันทึกต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์จะเป็นพยานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงและข้อยุติในประเด็นต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์

3. แบบกฎหมาย (Legalistic method) แนวทางการศึกษานี้ เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของกระบวนการศึกษาระหว่างการเมืองกับกฎหมาย และได้กลายเป็นบรรทัดฐานของการศึกษารัฐศาสตร์อเมริกันที่มีมุมมองว่า การศึกษารัฐศาสตร์ที่แท้จริงคือการศึกษาระบบกฎหมายและรัฐธรรมนูญ

ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า กฎหมายและรัฐธรรมนูญทำให้เกิดรัฐและขับเคลื่อนระบบกลไกต่าง ๆ ของรัฐให้มีความชอบธรรม

4. แบบวิเคราะห์สถาบัน (Institutional analysis method) การวิเคราะห์แบบนี้ช่วยให้ให้นักรัฐศาสตร์มองเห็นหรือได้ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นจริงทางการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยมีรูปแบบการพรรณารายละเอียดต่าง ๆ ของสถาบันทางการเมือง อำนาจ บทบาทและหน้าที่เป็นจุดมุ่งหมายของวิธีการศึกษาเป็นสำคัญ ด้วยวิธีการสังเกตที่มีใช้การอธิบายระบบการเมือง

ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ขาดระเบียบวิธีการศึกษา และลักษณะวิธีการวิเคราะห์นี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการวัดและประเมินผลการทำงานของสถาบันทางการเมือง

2) ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงพฤติกรรมนิยม (Behavioralist) หลังจากที้นักรัฐศาสตร์ได้ให้ความสนใจในกระบวนการศึกษาการเมืองเชิงวิเคราะห์มากยิ่งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะยกฐานะวิชารัฐศาสตร์ให้ทัดเทียมกับวิชาสังคมศาสตร์อื่น ๆ อีกทั้งความเจริญก้าวหน้าในระเบียบวิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ เป็นเหตุให้การศึกษาวิชารัฐศาสตร์จากเดิมที่เป็นการคาดคะเนหรือประเมินค่าตามทัศนะของนักรัฐศาสตร์ ได้ถูกสิ่งผลักดันให้นำเทคนิควิธีการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ บนพื้นฐานของความถูกต้องแม่นยำ มีระบบการคิดวิเคราะห์อย่างมีระเบียบ และอ้างอิงแนวคิดทฤษฎี โดยเชื่อว่าข้อค้นพบสามารถนำไปสู่ข้อสรุปได้ ในรูปแบบของการศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของรัฐศาสตร์ทุกสาขา มาใช้ในกระบวนการศึกษาวิเคราะห์โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการศึกษาพฤติกรรมของผู้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเป็นสำคัญ และปฏิเสธรูปแบบการวิเคราะห์สถาบัน ตามที่ เดวิด อีสตัน (David Easton) ที่ได้เรียกร้องให้นักรัฐศาสตร์หันมาสนใจศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองมากกว่าสถาบันทางการเมือง วิธีการศึกษาเชิงพฤติกรรมนักรัฐศาสตร์ได้ให้ความสำคัญกับหลักเกณฑ์ 2 ประการของพฤติกรรมศาสตร์ คือ 1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ กลุ่มคนและบุคคล ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ

ระหว่างบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับสถาบันมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง และ 2) ต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น เพื่อให้สามารถบรรยาย อธิบายและทำนายปรากฏการณ์ทางการเมืองได้อย่างเป็นระบบ (ซัลซ จงสับพันธ์, 2537)

ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า เป็นจุดเริ่มต้นของระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน และมีการบูรณาการกับวิธีทางวิทยาศาสตร์ผสมกับการทบทวนวรรณกรรมจากแนวคิดทฤษฎีเพื่อพิสูจน์ยืนยันข้อค้นพบจากกระบวนการศึกษาพฤติกรรมของผู้ดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

3) ระเบียบวิธีการศึกษายุคหลังพฤติกรรมศาสตร์ (post-behavioralist) วิธีการศึกษานี้มาจากนักวิชาการรัฐศาสตร์รุ่นใหม่ช่วงปี 1960 คัดค้านระเบียบวิธีการศึกษาแบบพฤติกรรมนิยมที่ยึดมั่นวิธีการทางวิทยาศาสตร์มากเกินไป และได้มีการเคลื่อนไหวจนทำให้เกิดการปฏิรูปวิชาการรัฐศาสตร์ โดยมีสาระสำคัญคือ ยิ่งรัฐศาสตร์ใช้วิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ประกอบกับการแยกค่านิยมออกจากการเมืองมากเท่าใด นักรัฐศาสตร์ก็จะยิ่งมีความห่างไกลจากการเมืองมากขึ้นเท่านั้น และจะทำให้ให้นักรัฐศาสตร์มุ่งแต่ให้ความสนใจที่จะศึกษาเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มากกว่าที่จะมองปัญหาสำคัญ ๆ ทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ นักรัฐศาสตร์จึงต้องให้ความสำคัญต่อค่านิยมในการพิจารณาตัดสินเรื่องการเมืองการปกครอง อันแตกต่างไปจากการศึกษาเชิงพฤติกรรมนิยมที่มุ่งแยกส่วนค่านิยมออกจากข้อเท็จจริง การศึกษารัฐศาสตร์ในยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์ เป็นการเปิดมุมมองและโลกทัศน์ทางการเมืองการปกครองสมัยใหม่ เช่น การเกิดขึ้นของทฤษฎีแนววิพากษ์ (Critical theory) แนวคิดหลังโครงสร้าง (Post-structuralism) และแนวคิดเชิงหลังสมัยใหม่ (Post Modernism) เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงสร้างความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม เป็นการผสมผสานศาสตร์ต่าง ๆ อย่างชัดเจนเพื่อสร้างความเข้าใจในมิติต่าง ๆ ของการเมืองและสังคมโดยมุ่งเน้นประโยชน์สาธารณะของประชาชนเป็นสำคัญ (กิตติพงษ์ โคตรจันทิก และคณะ, 2567)

ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า วิธีการทางรัฐศาสตร์จะต้องมุ่งเน้นให้ความสำคัญในประเด็นที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองเป็นบรรทัดฐานสำคัญ ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าด้วยเหตุนี้จึงอาจเป็นจุดเริ่มต้นของสาขาวิชาต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน

จากวิธีการทางรัฐศาสตร์สรุปได้ว่า วิธีการทางรัฐศาสตร์หมายถึงกรอบแนวคิด ขั้นตอนและเครื่องมือที่ใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองการปกครองอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงทฤษฎี หลักฐานเชิงประจักษ์ และกระบวนการวิเคราะห์เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เที่ยงตรงครอบคลุมทั้งการนิยาม การวิเคราะห์ การสร้างกรอบแนวคิด และการเลือกใช้ระเบียบวิธีการศึกษาที่เหมาะสมเพื่อค้นหาคำตอบ ในพัฒนาการช่วงแรก แนวทางแบบดั้งเดิมประกอบด้วยการศึกษาปรัชญาการเมืองที่เน้นคุณค่าและอุดมคติ วิธีการเชิงประวัติศาสตร์ที่ใช้หลักฐานอธิบายสถาบันการเมือง วิธีการเชิงกฎหมายที่มุ่งศึกษารัฐธรรมนูญและความชอบธรรมของรัฐ และการวิเคราะห์สถาบันที่พรรณนาโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ขององค์กรทางการเมือง ต่อมาแนวพฤติกรรมนิยมได้ยกระดับรัฐศาสตร์ให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น

โดยเน้นการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองเป็นสำคัญโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ และแยกข้อเท็จจริงออกจากค่านิยม อันเป็นรากฐานสำคัญของการวิจัยทางรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน ถึงกระนั้น กระแสหลังพฤติกรรมนิยมได้วิพากษ์ว่าการเน้นวิทยาศาสตร์มากเกินไปทำให้ห่างไกลปัญหาการเมืองที่แท้จริง จึงเรียกร้องให้นำค่านิยมและประเด็นสาธารณะกลับมาพิจารณาควบคู่ข้อเท็จจริง สะท้อนว่าวิธีการทางรัฐศาสตร์มิได้หยุดนิ่ง หากพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามบริบทสังคม และมุ่งสร้างดุลยภาพระหว่างความเป็นวิทยาศาสตร์กับความรับผิดชอบต่อคุณค่าทางการเมือง

ตารางเปรียบเทียบ (Comparison Table)	แนวทางการศึกษา รัฐศาสตร์แบบเก่า (Traditional political science)	ระเบียบวิธีการศึกษาเชิง พฤติกรรมนิยม (Behavioralist)	ระเบียบวิธีการศึกษายุค หลังพฤติกรรมศาสตร์ (post-behavioralist)
วิธีการศึกษา	ใช้วิธีการเชิงปรัชญา ประวัติศาสตร์ และ นิติศาสตร์	ใช้วิธีเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การสำรวจ สถิติ และการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิง ประจักษ์	ผสมผสานทั้งวิธีเชิง ประจักษ์และการ วิเคราะห์เชิงคุณค่า
จุดมุ่งหมาย	ทำความเข้าใจโครงสร้าง และความชอบธรรมของ สถาบันทางการเมือง	อธิบายและคาดการณ์ พฤติกรรมทางการเมือง อย่างเป็นระบบ	ใช้ความรู้ทางรัฐศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม และการเมือง
จุดเด่น	อธิบายหลักการและ โครงสร้างการปกครอง	ทำให้รัฐศาสตร์มีลักษณะ เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น	เชื่อมโยงองค์ความรู้กับ คุณค่าและความ รับผิดชอบต่อสังคม
จุดด้อย	ขาดการศึกษาพฤติกรรม ทางการเมืองของ ประชาชนในเชิงประจักษ์ และมักเน้นการอธิบายเชิง บรรทัดฐานมากกว่าการ วิเคราะห์ข้อเท็จจริง	มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลและ การวิเคราะห์เชิงปริมาณ มากเกินไป จนอาจละเลย มิติด้านคุณค่า ศีลธรรม และความยุติธรรมทาง การเมือง	อาจเกิดความท้าทายใน การรักษาความสมดุล ระหว่างความเป็น วิทยาศาสตร์กับการ แทรกแซงเชิงคุณค่าใน การวิเคราะห์ประโยชน์ สาธารณะ

สรุป

ธรรมชาติของวิทยาศาสตร์และวิธีการทางรัฐศาสตร์มีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด โดยรัฐศาสตร์เป็นสังคมศาสตร์ที่ศึกษาอำนาจ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมอย่างเป็นระบบ มีลักษณะเป็นศาสตร์บูรณาการที่อาศัยองค์ความรู้จากประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และสังคมวิทยา เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีความสลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แก่นสำคัญของรัฐศาสตร์คือการทำความเข้าใจอำนาจ ทั้งในเชิง

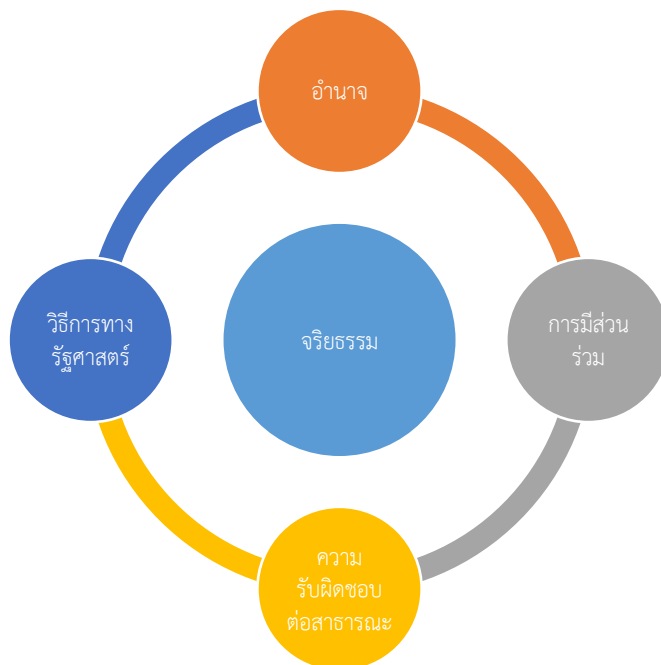
โครงสร้าง กฎหมาย และความคิด ว่าใครมีอำนาจ ใช้อย่างไร และเกิดผลต่อส่วนรวมอย่างไร โดยมุ่งให้อำนาจตั้งอยู่บนหลักความชอบธรรมและธรรมาภิบาล ขณะเดียวกัน วิธีการทางรัฐศาสตร์เป็นกลไกสำคัญในการแสวงหาความรู้ ผ่านพัฒนาการตั้งแต่แนวทางดั้งเดิมที่เน้นปรัชญา ประวัติศาสตร์ กฎหมาย และสถาบัน ไปสู่แนวพฤติกรรมนิยมที่เน้นการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และต่อยอดสู่แนวหลังพฤติกรรมนิยมที่ให้ความสำคัญกับค่านิยมและปัญหาสาธารณะร่วมสมัย ดังนั้น รัฐศาสตร์จึงเป็นทั้งศาสตร์แห่งอำนาจที่มีความเป็นพลวัต และเป็นศาสตร์ที่มีความหลากหลายทางระเบียบวิธี ทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถอธิบายระบบการเมืองการปกครองได้อย่างรอบด้าน

ธรรมชาติของรัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ทางสังคมที่มีลักษณะเป็นพลวัตและสหวิทยาการ มุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โครงสร้างทางการเมือง และพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยระเบียบวิธีการศึกษาที่หลากหลายทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ ในบริบทของโลกที่มีความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นักรัฐศาสตร์รุ่นต่อไปจึงควรให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีวิจัยแบบบูรณาการ (Mixed Methods) ที่ผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูลดิจิทัล เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ซับซ้อน เช่น การเมืองเชิงข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล และเครือข่ายอำนาจในสังคมโลกได้อย่างรอบด้าน อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ที่สอดคล้องกับความท้าทายของโลกในอนาคต

องค์ความรู้

จากบทความดังกล่าวสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า รัฐศาสตร์ในโลกสมัยใหม่มีสถานะเป็น “ศาสตร์แห่งอำนาจเชิงบูรณาการที่มีจริยธรรมกำกับ” กล่าวคือ การศึกษาการเมืองมิใช่เป็นเพียงการวิเคราะห์โครงสร้างของรัฐหรือพฤติกรรมทางการเมืองเท่านั้น หากต้องมีการเชื่อมโยงมิติอำนาจ ความชอบธรรม การมีส่วนร่วมของพลเมือง และความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์สาธารณะเข้าด้วยกัน ภายใต้บริบทโลกสมัยใหม่ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างรวดเร็วและไร้จุดหมาย องค์ความรู้นี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยสมัยใหม่จำเป็นต้องขับเคลื่อนจากพลเมืองที่มีความเข้มแข็ง ควบคู่กับนักการเมืองที่ยึดหลักจริยธรรมแห่งความรับผิดชอบ ตามแนวคิดของ Max Weber ซึ่งเน้นผลลัพธ์และความรับผิดชอบมากกว่าอุดมคติแบบศาสดา อีกทั้งรัฐศาสตร์ต้องทำหน้าที่ทั้งเชิงอธิบายและเชิงวิพากษ์ โดยใช้ระเบียบวิธีที่มีความหลากหลายเพื่อให้เข้าใจและแสดงให้เห็นถึงกลไกของอำนาจอย่างรอบด้าน ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือ กรอบคิดที่บูรณาการอำนาจ จริยธรรม พลเมือง และระเบียบวิธีวิทยาเข้าด้วยกัน เพื่อกำกับการเมืองให้ตั้งอยู่บนหลักธรรมาภิบาล ความยุติธรรม และประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน

สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษารัฐศาสตร์มิได้มุ่งทำความเข้าใจอำนาจเพียงในเชิงโครงสร้างหรือกลไกทางการเมืองเท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับกรอบคุณค่าที่ควรกำกับการใช้อำนาจในสังคมการเมืองด้วย หมายถึงการให้อำนาจทางการเมืองถูกใช้อย่างมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ ผ่านกลไกทางสถาบันและกระบวนการทางประชาธิปไตย เช่น การยึดหลักนิติธรรม (rule of law) ที่ทำให้ผู้ใช้อำนาจต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันกับประชาชน การมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างองค์กรทางการเมือง การกำหนดมาตรฐานจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และการเปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ดังนั้น “จริยธรรมกำกับ” จึงมิได้เป็นเพียงหลักการเชิงนามธรรม หากแต่ปรากฏในรูปของกติกา สถาบัน และวัฒนธรรมทางการเมืองที่ช่วยให้การใช้อำนาจดำรงอยู่บนพื้นฐานของความชอบธรรม ความรับผิดชอบ และประโยชน์ส่วนรวมของสังคม

เอกสารอ้างอิง

- เกษงา ผาทอง, และ ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2561). แนวทางการสร้างกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยทางรัฐศาสตร์. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 13(37), 17–30.
- กิตติพงษ์ โคตรจันทิก และคณะ. (2567). แนวทางการศึกษารัฐศาสตร์ในศตวรรษที่ 21. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(1), 272–283.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (ม.ป.ป.). หลักรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ชลัช จงสืบทพันธ์. (2537). การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม. วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 1(1), 62–70.
- ฐิติกร สังข์แก้ว. (2556). บทสะท้อนทางความคิดว่าด้วยจริยธรรมทางการเมืองของแม็กซ์ เวเบอร์. วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 5(10), 145–160.
- ฐิตวุฒิ บุญยวงศ์วิวัชร. (2551). ระเบียบวิธีการศึกษารัฐศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 15 ตุลาคม 2569 จาก Govt101 Blogspot
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2554). พลวัตของการเมืองไทย (Dynamics of Thai Politics). วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 12(2), 19–25.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2569). หน้าที่ของรัฐศาสตร์ คือการทำให้สังคมรู้เท่าทันอำนาจ. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2569, จาก The101.world
- วชิรวิชัย วรชัชพงศ์. (2564). บทวิจารณ์หนังสือ: ปรัชญาการเมืองยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern Political Philosophy). วารสารบริหารรัฐกิจ, 4(2), 53–67.
- อภิรักษ์ จันตะนี. (2566). รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก. เรียกใช้เมื่อ 15 ตุลาคม 2569 จาก eLibraryCub
- อรณิข รุ่งธิพานนท์. (2559). ประชาธิปไตยทางตรงสมัยใหม่กับการเมืองภาคประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.